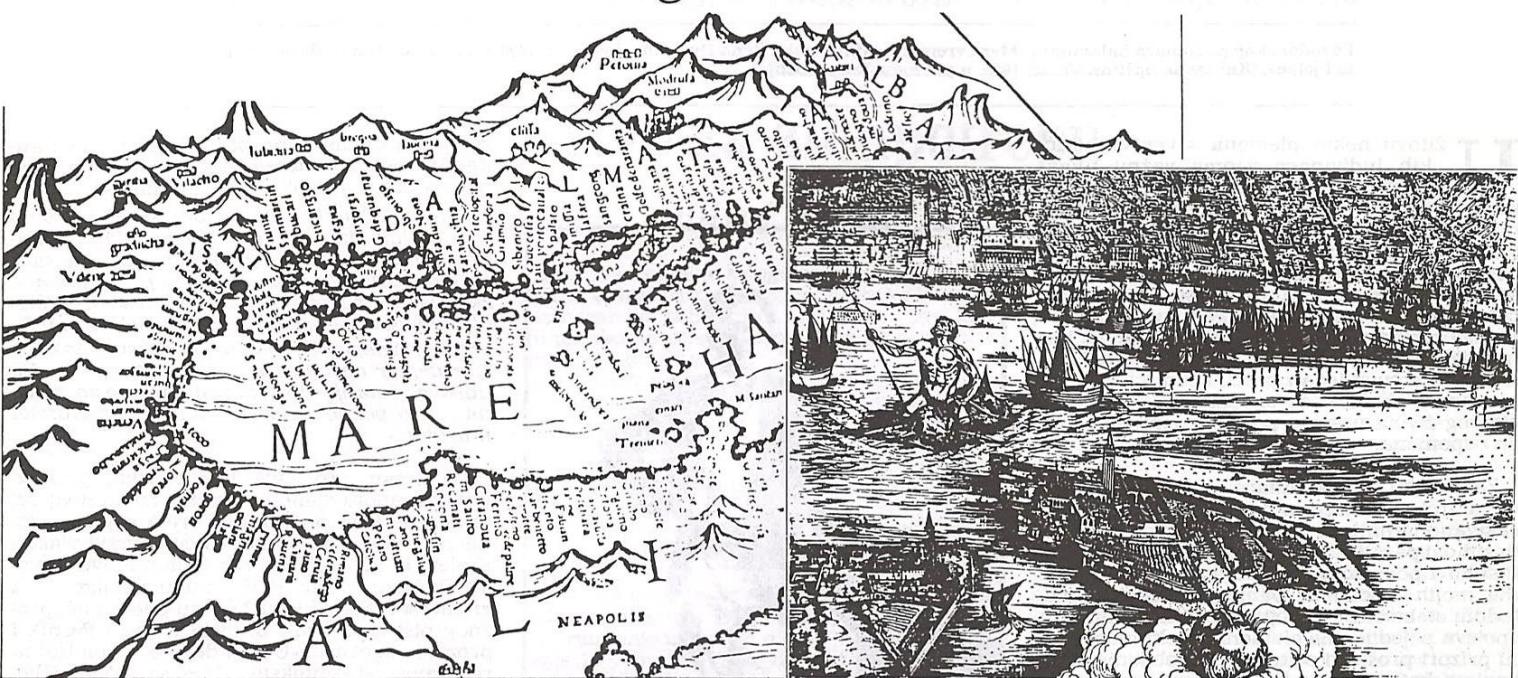

dosije mediterana

dragan velikić

Grafički zavod Hrvatske, iz Zagreba objavio je letos drugo prošireno izdanje *Mediteranskog brevijara* Pdredraga Matvejevića (u pripremi je i treće). Novih stotinu strana nije samo značajno dopunilo prethodno izdanje, već je rad na »inventarisuju« jednog heterogenog, a opet jedinstvenog područja, okončan u onoj mjeri u kojoj je to moguće učiniti knjigom koja pre svega predstavlja originalan dosije Mediterana.

Počnimo od predgovora italijanskog književnika Klaudija Magrisa koji otvara i ovo drugo izdanje *Mediteranskog brevijara*. Na jednom mestu Magris kaže: *Mediteranski brevijar* je pripovijest, pripovijest koja navodi stvarnost da govor i koja savršeno kalem kulturu na fantastičnu evokaciju. Možda je to danas najživljiji i najplodniji rod književnosti, barem one pripovijedačke: toliko življii i poetičniji od »romana« što nam pričaju kako je i zašto gosp. X sretan ili nesretan sa gdom Y.«

Kada sam počeo da čitam ovo drugo prošireno izdanje *Brevijara* Predraga Matvejevića, pretpostavio sam da se autor morao prikloniti »romansiranju« onih čudesnih sudsibina koje je filigranski utkao u priču o Mediteranu. Jedino sam u tome video mogućnost da značajnije proširi postojeći *Brevijar* koji je ne samo nadahnuti esej, već i udžbenik, ne samo putopis, već i rečnik. Međutim, pročitavši ovaj drugi *Mediteranski brevijar* ustanovio sam da je Matvejević izbegao lakši put, koketiranje sa žanrom, zahvalnu mistifikaciju koja pruža alibi svakom konceptu. A u tome je uspeo pre svega zato što nije samo dopisivao nov materijal, već je mnogo toga i izostavio iz prethodnog izdanja *Brevijara*. Dakle, nije se priklonio romansiranju života onih koje je upoznao na svojim putešestvijama, na obalema tri kontinenta što omedjuju Sredozemno more. U prvom planu je i dalje »scena« na kojoj se ljudske sudbine dešavaju.

I možda je zato iz ovog drugog proširenog *Mediteranskog brevijara* iščeznuo Antonio Udina Burbur s otoka Krka (izvorno: Antonio Udaina Burbur) koji je preminuo 1898. godine u Rijeci ili Puli, i za koga autor *Brevijara* smatra da je »bio posljednji čovjek na istočnoj jadranskoj obali koji je govorio izumrli starodalmatinski ili vegliotski jezik«?

Matvejevićev *Brevijar* zaokružio je jedno područje koje svakako nije samo geografski pojam. Autor je već prvom verzijom svoje životne knjige (prevedena je na nekoliko svetskih jezika) postavio »scenu«, popisao inventar

Mediterana, njegove gradove i potonule brodove, pinije i galebove, solane i lukobrane, vetrove i groblja, sidra i svetionike, ostrva i zaboravljene jezice, utege i pergole, talase i masline, a sa tekstom je priložio stare karte i vedute. Međutim, sasvim dobro je naslutio da je besmisleno pisati nekakvu istoriju Mediterana posle Brodela (koji je za izvesno vreme iscrpio istoriografski diskurs), ali još bi neumesnije bilo lamentirati na temu sunca, mora i peska. Predrag Matvejević se priklonio onom uskom prostoru između istoriografskog i kvazipoetskog diskursa. Pisao je svoju knjigu o mediteranu osluškujući reči za predmete kojih više nema, vibracije potonulih gradova i luka, »crne rupe« Mediterana. Isuviše osetljiv na leksiku da bi bio samo putopisac, a opet eruditski odreden da bi se zadovoljio ulogom nadahnutog poete, Matvejević je stvorio jedan originalan dosije o Mediteranu, tražeći prostor za svoju priču pre svega u jeziku. A kako je primetio jedan od najvećih pisaca ovog veka, Vladimir Nabokov, »radnja se uvek krije u stilu. Izbor načina pripovedanja, određenog gramatičkog vremena, ritma rečenice, rečnika, ima veću važnost nego sama priča.«

Ada je to tačno, Matvejević nas uverava tokom 170 strana svoje pripovesti o Mediteranu. Dovoljno je oslušnuti bilo koji nasumice odabran deo, recimo priču o nevidljivim granicama botanike.

»Smokva preuzima i produžuje mediteransku među tamo gdje sustaje maslina. Hercegovačka poslovica kaže da Jug nije tamo »gdje smokva ne niče i magare ne njače«. Rogač i bajam prate smokvu riječnim koritom do prvoga hladnjeg pritoka. Naranča i limun iščezavaju ponad ušća, ovisnu o tlu: oni su iz drugih krajeva presadeni u ove. Trave idu dalje. Prelaze u brda, otpornije su: one su tu oduvijek. Neke se mirisne stabiljike izgube: lavanda ili ružmarin. Oleandri, agave, pa čak i žilava makija, nestaju jedno za drugim, premda su otporni na vjetar. Šipak se drži (on odavno ovdje raste), ali nešto sjevernije postaje kiseo i divlji: preimenjuje se u mognanj te, još dalje, u nar. Kadulja gubi žestinu i ljekovitost te također mijenja ime: postaje gorkim pelinom ili blagom žalfijom. Od tamarisa i mirta ostaje samo ime, od palme i datulje uspomena, od kapare i kormača jedva okus... (Promjene naziva mogu se dovesti u vezu ne samo sa zahtjevima botanike ili filologije nego i posebnim razlozima semantičke, u dubljem smislu te riječi).«

Ono čega se poduhvatio Predrag Matvejević više je nazahvalno nego nemoguće. U *Mediteranskom brevijaru* uspeo je da objedinji sve ono neuhvatljivo na jednom području, u njegovoj istoriji, kulturi, topografiji, ukratko da pohrani neprolazne šifre Mediterana. »Nijedan narod nema sve mediteranske osobine: imaju ih pojedinci na cijelom Mediteranu«, kaže na jednom mestu Matvejević.

Bilo gde da se zatekao na putešestvijama Mediteranom, autor je prizivao i onu drugu obalu, često antipod, pokušavajući da u različitim spojevima nasluti i izdvoji one elemente koji se u varijacijama ponavljaju na svim područjima Sredozemlja. Sasvim na kraju svoga »dosje« o Mediteranu, Matvejević navodi reči iz glosara Augustina Jala: »Premda se riječi često razlikuju, jezik pomoraca ima posvuda iste figure, istu energiju, istu sažetost. Navikli da se izlažu istim slučajevima, da prisustvuju prizorima u kojima su iste scene, da rukuju sličnim strojevima, mornari svih zemalja služe se jednakim tropima... Poezija je jedna, njeni se izrazi razlikuju.«

Prisećajući se poređenja Mediterana sa ogromnim sunderom koji je upio sva znanja, a istovremeno kao svaki sunder pomogao u brisanju tragova, dakle, u zaboravu, autor *Brevijara* nije se oglasio o guste slojeve pamćenja što postoje u jezicima koji se govore na Mediteranu. Mnoge reči zaboravljenih jezika sačuvale su se kao izbeglice u nekim drugim jezicima. Mediteran je nepregledni arhiv i velika grobnica. Postupak koji je Matvejević primenio u pretraživanju tog arhiva iznedrio je jednu čudesnu knjigu.

Mediterana nema bez mora, makar bilo izdalekih gora. Uostalom, more se ne obraća samo očima, već i drugim čulima. Možda drugima više nego vidu. »More ne otkrivamo sami i ne gledamo ga samo svojim očima«, kaže Matvejević. »Vidimo ga i onako kako su ga gledali drugi, na slikama koje su nam ostavili, u pričama koje su ispričali: upoznajemo ga i prepoznajemo u isto vrijeme. Poznata su nam i mora koja nikad nećemo ugledati niti se u njima umiti. Pogled na Mediteran rijetko je samostalan: opisi u ovom brevijaru nisu samo moji.«

Zahvaljujući jednom arapskom travaru autor *Mediteranskog brevijara* video je i lozu o kojoj govorii Teofrast. Ta loza pod uticajem dama jednom daje crne, a drugi put bele grozdove.

Samo takva može biti i priča o Mediteranu. ■ ■ ■